
ՊԱՏՄԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՕՍՄԱՆՅԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ԵՎ ԱՅԼ ԶԻՆՎԱԾ ԿԱԶՄԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ՀԱՅԵՐԻ ԻՆՔՆԱԿԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՃՆՇՈՒՄՆ ՈՒ ՀԱՅՎԱԿԱՆ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԵՐԻ ՈՂՉԱՑՈՒՄԸ

ԱՇԽԵՆ ԲԱՍԵՆՅԱՆ

Օսմանյան բանակը և մյուս զինված կազմավորումներն անմիջական մասնակցություն ունեցան հայերի ինքնապաշտպանության ճնշմանը և նրանց ոչնչացմանը: Օսմանյան կառավարությունը բանակային ստորաբաժանումներ էր առանձնացնում միայն այն դեպքում, երբ ժանդարմերիայի և այլ զինված կազմավորումների ուժերը բավարար չէին ինքնապաշտպանության ճնշման և բնակավայրերի ոչնչացման համար: Միևնույն ժամանակ Օսմանյան կայսրությունը գտնվում էր պատերազմական իրավիճակում, և նրա անվտանգության գլխավոր երաշխիքը սահմանների պաշտպանությունն էր: Սակայն, չնայած դրան, բանակային ստորաբաժանումներն ուղարկվում էին բռնի տեղահանությանը չենթարկված հայկական բնակավայրեր: Պետական կառույց հանդիսացող բանակային ստորաբաժանումները հայերի ոչնչացման համար որպես միջոց օգտագործելը վկայում է Հայոց ցեղասպանության՝ ծրագրված պետական քաղաքականության և թուրքական պետության պատասխանատվության մասին:

Բանալի բառեր – ինքնապաշտպանություն, Վան, Շապին-Կարահիսար, Մուսա լեռ, Ուրֆա, օսմանյան բանակ, ժանդարմերիա, «Հատուկ կազմակերպություն»:

1915 թ. Օսմանյան կայսրության որոշ հայկական բնակավայրերում բնակչությունը հասկանալով, որ բռնի տեղահանության հրամանն իրենց մահվան դատավճիռն է, չենթարկվեց այդ հրամանին և գիտակցելով, որ չենթարկվելու համար կառավարությունն իրենց անպատիժ չի թողնի, հարկադրված դիմեց ինքնապաշտպանության: Տեղահանության հրամանին չենթարկված հայկական բնակավայրերի դեմ կառավարությունն ուղարկեց բանակային զորամիավորումներ, ժանդարմական ստորաբաժանումներ, «Հատուկ կազմակերպության» անկանոն զինված կազմավորումներ, որոնք տեղի մահմեդական բնակչության հետ միասին իրականացրին հայերի կոտորածը:

Կովկասյան ռուս-թուրքական ռազմաճակատի մերձակա գոտում, հատկապես Վանում, Բիթլիսում և Մուշում հայ բնակչության կոտորածի իրականացմանը ներգրավվեցին օսմանյան բանակի ստորաբաժանումներ: Մաս-

նավորապես Վանի ինքնապաշտպանությունից կարճ ժամանակ հետո Վանի և Մուշի բնակիչները կոտորվեցին այնտեղ տեղակայված երրորդ բանակի ստորաբաժանումների կողմից¹: Ըստ գերմանացի սպա Հ. Ֆիրբյուխերի՝ Վանում թուրքական զորքերի հրամանատար Ջևդեթ բեյն ավերեց ավելի քան 200 գյուղ և կոտորեց 26000 բնակիչ²:

Վանի ինքնապաշտպանության ժամանակ Երզնկայից Վանի և Արճեշի ուղղությամբ ուղարկվեց Սաջի բեյի հրամանատարության տակ գտնվող թուրքական № 17 կանտնավոր դիվիզիան 24 թնդանոթով³: Իսկ Վանի նահանգապետ Ջևդեթ բեյի խնդրանքի համաձայն՝ «Հատուկ կազմակերպության» ներկայացուցիչ գեներալ Հալիլը պարսկական սահմանից թնդանոթներով զինված երկու գումարտակ ուղարկեց Վանում պաշտպանվող հայերի դեմ⁴: Վանի ինքնապաշտպանությունը ճնշելու համար, բացի մոտ 12 հազար զինվորից, 12 նոր և մի քանի տասնյակի հասնող տարբեր տրամաչափի ուղղակափող թնդանոթներից, Էրզրումից լրացուցիչ ուղարկվեցին ևս երկու գումարտակ և չորս լեռնային թնդանոթ: Բացի այդ սպասվում էր նաև Հալիլ բեյի հավաքական դիվիզիայի 10-12 գումարտակի, 12 թնդանոթի և մոտ 6000 հոգուց կազմված քրդական անկանոն ջոկատների մասնակցությունը: Սակայն Դիլմանի ճակատամարտում պարտություն կրելով և հետապնդվելով գեներալ Թ. Նազարբեկյանի ուժերի և գեներալ Ա. Նիկոլանի Բայազետի ջոկատի կողմից՝ Հալիլը նահանջեց⁵: Հետագայում Հալիլն իր հրամանատարության տակ գտնվող փոքրաթիվ ուժերով Սղերդի մոտ միացավ Ջևդեթի գլխավորած ուժերին, և միասին կազմակերպեցին Սղերդի, Բիթլիսի, Մուշի հայ բնակչության կոտորածը: Մայիսի 2-3-ին Հասանկալեից ժամանեց «Էրզրում» ժանդարմների գումարտակը՝ իր հետ բերելով Վանի թուրքական ուժերին անհրաժեշտ նոնակաները⁶:

¹ **Akçam T.** A shameful Act: the Armenian Genocide and the Question of Turkish Responsibility. New York, 2006, p. 171.

² **Vierbücher H.** What the German Imperial Government concealed from its Subjects: Armenia 1915: The Slaughter of a civilized People at the Hands of the Turks. Arlington, 2006, p. 57.

³ «Փայլակ», Շուշի, 1915, № 14, ապրիլի 26, տե՛ս նաև «Արեգ», Բաքու, 1915, № 33, մայիսի 2:

⁴ «Արեգ», Բաքու, 1915, № 32, ապրիլի 30, տե՛ս նաև «Մշակ», Թիֆլիս, 1915, № 89, ապրիլի 29:

⁵ **Սահակյան Ռ.**, Ինքնապաշտպանական կոիվները Արևմտյան Հայաստանում 1915 թվականին և ՀՀ Դաշնակցությունը, Երևան, 2010, էջ 19-20:

⁶ **Ногалес Р. де.** Четыре года под полумесяцем. Москва, 2006, стр. 75.

Առաջին երկու շաբաթվա ընթացքում հայերի վրա նետվեց 16000 արկ և նռնակ⁷:

Վանի պաշարման և ամրոցի պաշտպանության ղեկավարությունը ստանձնած վեներաբլեյացի զինվորական Ռաֆայել դե Նոգալեսն իր հուշերում գրում է, որ Վանի պաշարման համար միջնաբերդ էր տեղափոխվել երկու հրետանային վաշտ՝ տարբեր տրամաչափի թնդանոթներով, ինչպես նաև քուրդ հրաձիգների և թուրք կամավորների մեկական գումարտակ: Հարավային ամենախոցելի մասում գտնվում էին կամավորական երեք գումարտակ և հեծյալ ժանդարմների մի մասը: Հարավարևմտյան մասում տեղակայված էին չերքեզական ուժերը, իսկ արևելյան և հարավարևելյան մասում՝ Ահմեդ բեյի հրամանատարության տակ գտնվող կանոնավոր զորքերի մեծ մասը և մի քանի կամավորական գումարտակ: Հեծելազորի և պահեստային մասի հրամանատար, մայոր Բուրհան-էդ-դինի հրամանատարության տակ կային երկու կամավորական գումարտակ, որոնք ուղարկվել էին փոխգնդապետ Սուլեյման բեյի կողմից, և 1200-1300 քուրդ հրաձիգներ: Ընդհանուր առմամբ Նոգալեսի հրամանատարության տակ գտնվող ուժերի թիվը հասնում էր 10-12000-ի⁸:

Բացի Վան քաղաքից, Ջևդեթի հրամանատարության տակ գտնվող ուժերը գրոհեցին նաև նահանգի մյուս հայկական բնակավայրերի վրա: Մասնավորապես Շատախը 900 զինվորից բաղկացած կանոնավոր զորքի կողմից ռմբակոծվեց: Այստեղ ուղարկվեց նաև «Լազիստան» գումարտակը: Երբ լազերը հրանոթների օգնությամբ գրոհեցին, նրանց աջակցեցին քրդերը՝ թիկունքից հարձակվելով և անողոքաբար կոտորելով հայերին⁹: Խառակոնիս գյուղում ևս քրդերը թուրքական կանոնավոր զորքի օգնությամբ հարձակվեցին ինքնապաշտպանության դիմած 800 հայերի վրա, երկար ու կատաղի կռվից հետո բնաջնջեցին նրանց, և միայն ութ մարդ ազատվեց¹⁰: Իսկ Բերկրիի գավառակի Գործոթ գյուղի կոտորածին քրդերի հետ միասին մասնակցեցին նաև եզդիները, որոնք հայ կամավորների ժամանելուց հետո հայերի ներկայությամբ սկսեցին բարեկամ ձևացնել¹¹:

⁷ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 76:

⁸ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 64:

⁹ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 68:

¹⁰ «Ազգ», Պոսթոն, 1915, № 60, մայիսի 11:

¹¹ Տե՛ս Հայոց ցեղասպանությունը Օսմանյան Թուրքիայում, վերապրածների վկայություններ, փաստաթղթերի ժողովածու, խմբ.՝ Ա. Վիրաբյան, հ. I, Երևան, 2012, № 120, էջ 201:

Ըստ գերմանական կապի զորամասի կապիտան Վերներ ֆոն Շուլենբուրգի՝ Շապին-Կարահիսարում պաշարված 4000 հայերի դեմ թուրքերը մարտի նետեցին 2500 հետևակայինների, 9 սմ տրամագծով դաշտային հրանոթներ և անընդմեջ համազարկերի ճնշմամբ գրավեցին քաղաքը և բարձունքում գտնվող բոլոր հայերին սպանեցին¹²: Հայերի ինքնապաշտպանությունը ճնշելու նպատակով Էրզրումից բերվեցին նաև 600 զինվոր, չեթեական (ավագակախումբ) ջոկատ և մեկ թնդանոթ: Հունիսի 10-16-ը թուրքական կողմն անընդհատ հրետակոծեց բերդը և հայկական դիրքերը: Թե՛ պաշարումը ճեղքած 870 հայերը և թե՛ բերդում պաշտպանվող բնակչությունը ենթարկվեցին հետապնդման և սպանոթի¹³:

Մուսա լեռան ինքնապաշտպանության ճնշման համար Օսմանյան կայսրության ռազմական բարձրագույն հրամանատարությունն ուղարկեց 41-րդ զորաբաժնի երկու գունդ և երկու լեռնային հրետանի: Սկզբում հարձակում գործեց 200 կանոնավոր զինվորներից կազմված առաջապահ գունդը, որը չկարողացավ հաջողության հասնել: Ապա հարձակման անցավ 3.000 կանոնավոր բանակը, որին աջակցում էին նույնքան անկանոն ուժեր¹⁴: Հետագայում թուրքերը լրացուցիչ ուժեր բերեցին՝ զորքի քանակը հասցնելով 15000-ի¹⁵:

Ուրֆայի բնակչության դիմադրությունը ճնշելու համար այնտեղ նույնպես բանակային ստորաբաժանումներ ուղարկվեցին:

Ինքնապաշտպանության սկզբում թուրքական կողմի ռազմական ուժը ներկայացնում էին ընդամենը 70-80 ժանդարմներ, որոնք միայնակ անզոր էին ճնշելու հայերի ինքնապաշտպանությունը: Այդ պատճառով հոկտեմբերի 1-ին Ուրֆա ուղարկվեց առաջին ռազմական օգնությունը՝ մեկ գումարտակ, որը ևս չկարողացավ որևէ լուրջ հարձակում գործել: Ըստ Ուրֆայում գերմանական առաքելության ներկայացուցիչ Բրունո Էքարտի՝ այն արաբ զինվորներից կազմված մի գումարտակ էր՝ մի քանի թնդանոթներով, որոնք ուղարկվել էին Ուրֆայի մութասարըֆի (սանջակի կառավարիչ)՝ զինվորական օգնության

¹² Միքայելյան Վ., Գերմանացի դիվանագետները Հայոց ինքնապաշտպանական մարտերի մասին (1915), Երևան, 1997, էջ 23:

¹³ Սահակյան Ռ., նշվ. աշխ., էջ 43-45:

¹⁴ Տե՛ս Walker Christopher J. Armenia: The survival of a Nation. London, 1980, p. 224; Տաուրյան Վ., Հայոց ցեղասպանության ժխտման թուրքական հիմնական փաստարկները. Աղավաղման և կեղծարարության ուսումնասիրություն, Երևան, 2005, էջ 19, «Հայաստան», Սոֆիա, 1915, № 55, սեպտեմբերի 19:

¹⁵ Սահակյան Ռ., նշվ. աշխ., էջ 50:

խնդրանքով Հալեպ հեռագրելուց հետո¹⁶: Ընդ որում Ուրֆայի վանքի մոտ տեղակայված և սիրիական տարբեր քաղաքներից բերված արաբ զինվորների այս գումարտակը, չցանկանալով կատարել իրեն տրված հրամանները, փոխարինվել էր թուրքական կանոնավոր բանակի զինվորներով¹⁷: Արաբ զինվորները քրդերի հետ միասին կոտորածին մասնակցել էին որպես թուրքական զորքին օժանդակող ուժ¹⁸:

Հոկտեմբերի 4-ին Ուրֆա ժամանեց Ֆահրի փաշան, իսկ հոկտեմբերի 5-ին՝ հաջորդ գումարտակը՝ երկու դաշտային թնդանոթով: Հոկտեմբերի 6-ին՝ կռիվը սկսելուց հետո, հայտնվեց 3-րդ գումարտակը՝ երկու 120-միլիմետրանոց հաուբիցով: Հոկտեմբերի 13-15-ը գրոհեցին եկեղեցու, ամերիկյան առաքելության շենքի և մոտակա տների վրա¹⁹: Հոկտեմբերի 14-ի երեկոյան քաղաքի մոտակայքում թուրքերը մեծ թվով մարդկանց ջարդ կազմակերպեցին: Թեև արձակվեցին թնդանոթներ, հրացանների կրակոցներ, սակայն քրդերն ու թուրքերը մեծ մասին սպանեցին կացիներով ու սրերով²⁰: Այսպես կոտորեցին սկզբնական դիմադրությունը, որից հետո մնացյալ դիմադրողները թաքնվեցին քարանձավներում ու ջրհորներում, որտեղ նրանց կոտորեցին 14 օրվա ընթացքում: Սկսված հրդեհի հետևանքով մի շարք տներ ոչնչացան: Հայերը մարտերի ժամանակ կորցրին 300-400 մարդ²¹: Մինչ այդ սեպտեմբերի 19-ին թուրքական զորքերի կողմից հայերի և ասորիների իսկական սպանդ էր կազմակերպվել: Կոտորածն իրականացրել էին նախ՝ տեղի բնակիչները՝ գնդակահարելով, սրախողխող և մաշկազերծ անելով, իսկ հետո այն շարունակել էին

¹⁶ Տե՛ս **Eckart B.** Meine Erlebnisse in Urfa. Potsdam, 1922, S. 23.

¹⁷ **Glockler H. W.** Interned in Turkey 1914-1918. Beirut, 1969, p. 44.

¹⁸ Տե՛ս **Eckart B.** Ibidem, p. 18:

¹⁹ Геноцид армян: Официальные документы из германских архивов, публикуемые впервые. Вольфганг и Зигрид Густы (составители сборника документов), под ред., с пред. и прим. д. и. н., проф. С. Степаняна, Ереван, 2005, стр. 261-262; Թուրքական հետևակի կողմից թնդանոթների կիրառմամբ շինությունների քանդման և բնակչության ոչնչացման մասին տե՛ս նաև **Glockler H. W.**, նշվ. աշխ., p. 45-46; Գահուէճան Ե., Յուշեր Ուրֆայի 1915 թ. հերոսամարտի ու յետագայ իրադարձություններու մասին, գրի առաւ եւ հրատ. պատր. պ.գ.դ. Վարդան Գրիգորեանը, Երեւան, 1995, էջ 32-34, **Միքայելյան Վ.**, նշվ. աշխ., էջ 26, Հայ ազգի տարագրութիւնը գերմանական վաւերագիրներու համեմատ, գրեց՝ Հ. Յակովբոս Վ. Տաշեան, մասն Ա, Վիեննա, 1921, էջ 89:

²⁰ Տե՛ս **Eckart B.** Ibidem, p. 28:

²¹ Германские источники о геноциде армян, сборник документов и материалов, т. I, под ред. проф. С. С. Степаняна. Ереван, 1991, стр. 226.

զինվորները²²: Հայերի դեմ կովող երեք գումարտակից բացի, կառավարությունը մի քանի հարյուր զինվորներով ուրֆացիների դեմ էր ուղղել նաև քաղաքի՝ զենք կրելու ունակ բոլոր թուրք տղամարդկանց (10.000 մարդ) և քաղաքի 2.000 զինված ավագակախմբերին²³: Իսկ մնացածները ձերբակալվել և սպասում էին իրենց ճակատագրին: Հալեպում ամերիկյան հյուպատոս Զ. Բ. Ջեքսոնի զեկուցագրի համաձայն՝ 3000 մարդուց բաղկացած քարավանը ժանդարմների ուղեկցությամբ դուրս էր բերվել քաղաքից դեպի հարավ: Հյուպատոսը փրկվածներից որևէ մեկին փնտրելու համար մի վստահելի մահմեդականի հինգշաբաթյա ուղևորության էր ուղարկել այն վայրերը, որտեղ տեղահանվել էին Ուրֆայի հայերը: Մահմեդականը նրանց դիերը գտել էր Միջագետքի անապատներում²⁴:

Տեղահանության հրամանին ընդդիմացավ նաև Մարաշի Ֆընտըճագ հայկական գյուղը: Այնտեղ ուղարկված մի ժանդարմի սպանվելու պատճառով անմիջապես ուղարկվեց բանակային երեք ջոկատ, որը գյուղը մոխրակույտի վերածեց²⁵: Իսկ բռնի տեղահանության դեմ զինված դիմադրություն ցույց տված Սելանիկ-Նիկոմիդիայի Պարտիզակ գյուղաքաղաքի հայ բնակչության դեմ սկզբում ուղարկվեցին ոստիկաններ և զորք, իսկ հետո Կ. Պոլսից ժամանեց Ջանփոլադ բեյը մեկ վաշտով և երկու թնդանոթով²⁶:

Ըստ Ա. Ավագյանի՝ հայերի տեղահանությանը օսմանյան բանակի ստորաբաժանումները ներգրավված են եղել մեծ մասամբ ռուս-թուրքական ճակատային գծի մերձակա շրջաններում, իսկ ներքին շրջաններում, որտեղ հայերը կազմակերպել էին ինքնապաշտպանություն (օր.՝ Շապին-Կարահիսարում), բանակը միայն առանձնացրել էր հրանոթներ և զինվորական փոքրաթիվ ստորաբաժանումներ²⁷:

Այսպիսով, 1915 թ. բռնի տեղահանության հրամաններին չենթարկված հայկական բնակավայրերի ինքնապաշտպանության ճնշումը և հայ բնակչության բնաջնջումն օսմանյան կառավարությունն իրագործեց, բացի ժանդար-

²² Տե՛ս United States Official Documents on the Armenian Genocide, compiled and introduced by Ara Sarafian. Vol. I; The Lower Euphrates. Watertown, Massachusetts, 1993, p. 85.

²³ Միքայելյան Վ., նշվ. աշխ., էջ 29, 30:

²⁴ Տե՛ս United States Official Documents on the Armenian Genocide. Vol. I, p. 148.

²⁵ «Հայաստան», Սոֆիա, 1915, № 46, օգոստոսի 19:

²⁶ «Արեւ», Ադեքսանդրիա, 1915, № 54, սեպտեմբերի 10:

²⁷ Տե՛ս **Авакян А.** Геноцид армян: механизмы принятия и исполнения решений. Ереван, 2013, стр. 67.

մական ուժերից, նաև բանակային ստորաբաժանումների, «Հատուկ կազմակերպության» հրոսակախմբերի, քրդերից, լազերից, արաբներից կազմված զինված կազմավորումների և հայերի նկատմամբ թշնամաբար տրամադրված մահմեդական բնակչության միջոցով: Ինքնապաշտպանական մարտերի ճնշման և հայերի բնաջնջման գործում օսմանյան բանակի դերն առավելապես մեծ է եղել ռուս-թուրքական ռազմաճակատի մերձակա բնակավայրերում, իսկ հեռու գտնվող ինքնապաշտպանական օջախների ճնշման նպատակով ավելի քիչ բանակային ստորաբաժանումներ են առանձնացվել: Օսմանյան կառավարությունը հայերի ինքնապաշտպանական մարտերը ճնշելու և բնակչությանը բնաջնջելու համար բանակային ստորաբաժանումներ ուղարկում էր միայն այն դեպքում, երբ ժանդարմերիայի, զինված կազմավորումների ուժերը չէին բավականացնում:

Պատերազմական իրավիճակում գտնվող Օսմանյան կայսրության համար որպես կանոն առաջնահերթ խնդիրը պիտի լիներ ճակատային գիծը պահելը և ուժերը թշնամու դեմ կենտրոնացնելը: Սակայն սահմանների պաշտպանությունը թուլացնելու հաշվին բանակից ստորաբաժանումներ առանձնացնելը և հայերի ինքնապաշտպանության վայրեր ուղարկելը նշանակում էր, որ օսմանյան կառավարությունը սպառնալիքներից առաջնահերթությունը տալիս էր ինքնապաշտպանական մարտերի ճնշմանը և բռնի տեղահանությանը չենթարկված բնակավայրերի բնաջնջմանը: Այսինքն՝ գլխավոր նպատակը պատերազմի քողի ներքո ցեղասպանության ծրագրի իրագործումն էր: Կովկասյան ռուս-թուրքական ռազմաճակատից պետական կառույց համարվող բանակից ստորաբաժանումներ դուրս բերելը և հայերի բնաջնջման համար որպես գործիք օգտագործելն ուղակիորեն վկայում է թուրքական պետության պատասխանատվության մասին:

ПОДАВЛЕНИЕ САМООБОРОНЫ АРМЯН И УНИЧТОЖЕНИЕ АРМЯНСКИХ ПОСЕЛЕНИЙ ОСМАНСКОЙ АРМИЕЙ И ДРУГИМИ ВООРУЖЕННЫМИ ФОРМИРОВАНИЯМИ

АШХЕН БАСЕНЦЯН

Османская армия и другие вооруженные формирования принимали непосредственное участие в подавлении самообороны и уничтожении армян. Османское правительство выделяло армейские подразделения только тогда, когда сил жандармерии и других вооруженных формирований было недо-

статочно для подавления самообороны и уничтожения поселения. В то время Османская империя находилась в военном положении, и главным приоритетом ее безопасности была защита границ. Однако, несмотря на это, армейские подразделения направлялись в те армянские поселения, которые не подвергались принудительной депортации. Использование армейских подразделений, которые считались государственной структурой, как инструмент уничтожения армян, является свидетельством преднамеренной государственной политики геноцида армян и фактом, свидетельствующим об ответственности турецкого государства.

Ключевые слова – самооборона, Ван, Шапин-Карахисар, Муса Даг, Урфа, османская армия, жандармерия, “Особая организация”.

THE SUPPRESSION OF THE ARMENIANS' SELF-DEFENSE AND DESTRUCTION OF THEIR SETTLEMENTS BY THE OTTOMAN ARMY AND OTHER ARMED FORMATIONS

ASHKHEN BASENTSYAN

The Ottoman army and other armed formations as well directly participated in the suppression of the Armenians' self-defense and their destruction. The Ottoman government separated the army into units only when the forces of the gendarmerie and other armed formations were insufficient to suppress the Armenian self-defense and the destruction of their settlements. At that time, the Ottoman Empire was involved in the World War I and its main security task was protecting its borders. However, in spite of this, certain army subdivisions were sent to the Armenian settlements, where Armenians had refused to deport. The fact of using official army units as a tool for the destruction of Armenians, is a testimony to the actuality that the Armenian Genocide was a deliberate state policy and to the responsibility of the Turkish state.

Key words – self-defense, Van, Shabin-Karahisar, Musa Dag, Urfa, ottoman army, gendarmerie, “Special organization”